

ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา

นายเสมอ บุญนา

006218

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๑

Ehikshuni in Buddhism

Mr. Samer Boonma

A thesis Submitted in Partial Fulfillment of the requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1978

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา

โดย

นายเสมอ บุญมา

แผนกวิชา

ภาษาตะวันออก

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตศึกษา

สุพรรณิการ์ บุญมา

.....รักษาการในตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศุภระกษิษฐ์ บุญนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

วิเศษ บุญกุล..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ วิเศษ บุญกุล)

น.อ. อ. ประพัฒน์ทอง..... กรรมการ
(นาวาอากาศเอกพิเศษ แย้ม ประพัฒน์ทอง)

ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา)

ปราณี พาพานิช..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พาพานิช)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์   ศึกษาค้นคว้าในพระพุทธศาสนา
 ชื่อผู้ศึกษา   นายเสมอ บุญมา
 อาจารย์ที่ปรึกษา   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มนักดา
 แผนกวิชา   ภาษาตะวันออก
 ปีการศึกษา   ๒๕๒๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีความมุ่งหมายที่จะค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องราวของ
 ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด เพื่อประมวลไว้ซึ่งประวัติความเป็นมาของบริบทนี้ตั้งแต่เริ่ม
 แรกจนถึงสูญไปจากพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ บท คือ

บทที่ ๑ เป็นบทนำ กล่าวถึงความเป็นมาของปัญหาที่นำมาสู่การวิจัย
 เรื่องนี้ ตลอดจนผลประโยชน์ที่จะได้รับ บทที่ ๒ กล่าวถึงการจุดเริ่มต้นของปัญหา
 ที่ยุ่งยากลำบาก เต็มไปด้วยอุปสรรคและปัญหา แต่ด้วยความวิริยอุตสาหะอย่างสูง
 สตรีก็ได้รับพระพุทธานุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณีซึ่งมีความปรารถนา นอกจากนี้จะ
 กล่าวถึงวิธีการอุปสมบทเป็นภิกษุณีความลำบากและขั้นตอน พระพุทธเจ้าก็ทรงทอดจน
 ความเป็นอยู่ของบริบทนี้ บทที่ ๓ กล่าวถึงบทบาทของภิกษุณีคือพระพุทธศาสนา
 ในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุณีกับภิกษุ สังฆกรรมของภิกษุณี
 ผลดีและผลเสียต่อพระพุทธศาสนาเนื่องจากการเกิดบริบทนี้ขึ้น ตลอดจนภิกษุณีได้
 รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศในคุณธรรมต่าง ๆ บทที่ ๔ กล่าวถึง
 ความเสื่อมสูญของภิกษุณีจากพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น
 ความเคร่งครัดของข้อวัตรปฏิบัติ ความเสื่อมโทรมของพุทธบริษัทอันรวมทั้งภิกษุณีเอง
 เหตุผลทางกานการเมืองและความยุ่งยากเกี่ยวกับสถานะของสตรี เป็นต้น นอกจากนี้
 จะวิจัยถึงช่วงระยะเวลาที่ภิกษุณีสูญสิ้นไปจากศาสนานี้ บทที่ ๕ เป็นบทสรุปผล
 ของการวิจัย และขอเสนอแนะเรื่องที่จะทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป.

Thesis Title   Bhikshuni in Buddhism
Name   Mr. Samer Boonma
Thesis Advisor   Assistant Professor Dr. Saksri Yamnadda
Department   Eastern Languages
Academic Year   1978

ABSTRACT

This thesis aims at a systematic and detailed study of the development of the Congregation of Bhikshunis from its beginning to its decline. It is divided into 5 chapters.

Chapter I is an introduction discussing a background of the nature of the problems leading to this research and the benefits which should result from this work. Chapter 2 describes the leadership and serious efforts of a number of women for the establishment of the Congregation of Bhikshunis and the difficulty involved before the permission of the Buddha could be obtained. The chapter also gives the details of the ordination ceremony, rules of conduct and the way of living of Bhikshunis.

Chapter 3 deals with the various roles of Bhikshunis within the Buddhist Communities, such as religious rites to be performed by the Bhikshunis and their relation with the Bhikshus in the Buddhist Order. It also gives an evaluation of the advantages and disadvantages to the Buddhist Order as the result

of this establishment of the Bhikshuni Congregation. The chapter also lists the special accomplishments of the major Bhikshunis.

The decline of Bhikshuni Congregation from the Buddhist Communities is discussed in chapter 4. This is due to various causes, such as the excessively strict rules and regulations to be observed by the Bhikshunis, the general trend of laxity in conduct as well as the encroachment of the popular superstitious belief into the Congregation, the political situation of the days and the physical limitations inherent in the female nature. The time of the decline of this Congregation is also discussed in this chapter. Chapter 5 is the concluding chapter, with suggestions for further research.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มไถ่ถา ที่ได้สละเวลาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา
ให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข ตลอดจนส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยอย่างดียิ่ง
อีกท่านหนึ่งคือ นาวาอากาศเอก (พิเศษ) เข้ม ประพัฒน์ทอง ได้ให้ความกรุณา
แก่ผู้วิจัยทุกอย่างเช่นเดียวกัน นอกจากนี้พระวิมลศิริ ภิกษุชาวลังกาแห่งจิตตภาวัน
วิทยาลัย พระศุภคสิโล ภิกษุชาวอังกฤษ แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร อาจารย์เอื้อน
เล่งเจริญ แห่งคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งได้ช่วยเหลือแนะนำหนังสือ
ต่างประเทศที่เป็นประโยชน์ในการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ และคณะกรรมการวิชาการ
กรุงเทพฯ จำกัด ที่จัดพิมพ์หนังสือ "พุทธชยันตี" พระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริย-
วงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อแจกใน
งานพระราชทานเพลิงศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ) เจ้าอาวาสวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทำให้ผู้วิจัยได้รูปภาพของพระสังฆมิตตาเถรีจากหนังสือ
ดังกล่าวมาประกอบวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านเหล่านี้ด้วยความจริงใจ
ที่มีส่วนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จบริบูรณ์ด้วยดี.

ผู้วิจัย

พระนางสังขมิตตาเถรี นำกิ่งพระศรีมหาโพธิ์มาลังกา
ภาพนี้กำลังจะลงจากเรือ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข, ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
รูปภาพพระสังฆมิตตาทิโกณฺฐี.....	จ
บทที่ ๑	
บทนำ.....	๑
ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย.....	๒
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๓
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๔
บทที่ ๒	
การอุบัตินิวัณของภิกษุณี.....	๕
✓ เหตุผลและความต้องการของสตรีที่เข้ามาสู่ธรรมวินัย.....	๕
✓ พระพุทธมคิเกี่ยวกับการบวชของสตรี.....	๑๑
วิธีการอุปสมบทของภิกษุณี.....	๑๔
✓ ปฐมภิกษุณีในพระพุทธศาสนา.....	๓๖
ลักษณะที่สำคัญของภิกษุณี.....	๓๘
เปรียบเทียบลักษณะของภิกษุณีกับภิกษุ.....	๕๒
สถานะและการเป็นอนุของภิกษุณี.....	๕๕

บทที่ ๓

บทบาทของภิกษุณีต่อพระพุทธศาสนา..... ๖๒

ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุณีกับภิกษุ..... ๖๓

การทำสังฆกรรมของภิกษุณี..... ๗๕

✓ ภิกษุณีกับสภาพสังคมในสมัยพุทธกาล..... ๘๑

ภิกษุณีเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา..... ๘๕

เหตุที่กักภิกษุณี..... ๑๐๖

✓ เสถียรภาพของพระพุทธศาสนาอันเนื่องมาจากภิกษุณี..... ๑๐๘

บทที่ ๔

✓ ความเสื่อมถอยของภิกษุณีจากพระพุทธศาสนา..... ๑๑๓

ความยุ่งยากเกี่ยวกับขั้นตอนในการอุปสมบท..... ๑๑๔

ความเกรงกลัวของชาววัตรปฏิบัติ..... ๑๑๕

ความยุ่งยากอันเนื่องมาจากสถานะของสตรีเอง..... ๑๑๘

ความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนา..... ๑๒๐

ภิกษุณีขาดการส่งเสริมอย่างแท้จริง..... ๑๒๖

ช่วงระยะเวลาที่ภิกษุณีสูญหายไปจากพระพุทธศาสนา..... ๑๒๗

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ..... ๑๓๖

บรรณานุกรม..... ๑๓๗

ภาคผนวก ก..... ๑๔๔

ภาคผนวก ข..... ๑๕๒

ประวัติการศึกษา..... ๑๕๐